

3.22. EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

3.22. ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Починаючи з 1992 року Україна офіційно підтримує міжнародні рішення, які стосуються сталого розвитку. Проте впровадження освіти для сталого розвитку так і не стало пріоритетом держави. З 2017 року, коли стартувала реформа освіти, в Законі України «Про освіту» метою освіти вже визначено: «...підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору»¹⁴⁶⁵. В цей же рік були оновлені навчальні програми з шкільних предметів для закладів загальної середньої освіти. Відтоді згідно з новою навчальною програмою з фізичної культури учитель повинен формувати в учнів перелік ключових компетентностей, що передбачають «... формування активного та відповідального громадянина, який готовий брати участь у вирішенні питань збереження довкілля та усвідомлює важливість сталого розвитку суспільства»¹⁴⁶⁶. Зрозуміло, що для цього фахівець фізичної культури і спорту (учитель фізичної культури) повинен сам володіти відповідними компетентностями. Вони повинні формуватися під час навчання, адже згідно зі стандартом вищої освіти України зі спеціальності 017 Фізична культура і спорт серед загальних компетентностей є така як «здатність усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку»¹⁴⁶⁷.

Попередні наші дослідження вказують на те, що студенти факультету фізичного виховання (майбутні фахівці фізичної культури і спорту) розуміють вимоги сучасної освіти й мають потребу в набутті компетентностей для здійснення освітньої діяльності в інтересах сталого розвитку¹⁴⁶⁸. Тому для покращення підготовки фахівців фізичної культури і спорту нами було запропоновано дисципліну «Сталий розвиток у фізичній культурі і спорті». Проте, студенти не зовсім розуміють, як цілі сталого розвитку можуть стосуватися фізичної культури і спорту.

Метою роботи було: показати логічний зв'язок фізичної культури і спорту з усіма сімнадцятьма цілями сталого розвитку відповідно до змісту дисципліни «Сталий розвиток у фізичній культурі і спорті».

Вивчаючи європейський досвід активностей спорту з питань реалізації цілей сталого розвитку¹⁴⁶⁹ нами було вдосконалено попередньо розроблений курс зі сталого розвитку для майбутніх фахівців фізичної культури і спорту. Тепер дисципліна Сталий розвиток у фізичній культурі і спорті є вибіркоким компонентом освітньої програми підготовки бакалаврів за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» та 014.11 «Середня освіта (фізична культура) галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» в Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вона складається з двох змістових модулів: «Сучасна парадигма розвитку людства» та «Діяльність в освіті й спорті для сталого розвитку».

Перший змістовий модуль «Сучасна парадигма розвитку людства» має на меті пояснити слухачам важливість вивчення запропонованого курсу фахівцями фізичної культури і спорту й обґрунтувати це спираючись на нормативно-правову базу українського

¹⁴⁶⁵ Законодавство України. Про освіту: Закон України від 05. 09. 2017 р. № 2145-VII.

¹⁴⁶⁶ Міністерство освіти і науки України. (2017): Навчальна програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи. Затверджена наказом МОН від 23. 10. 2017 № 1407.

¹⁴⁶⁷ Міністерство освіти і науки України. (2017): Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальність 017 Фізичне виховання та спорт, 2019.

¹⁴⁶⁸ Цигура, Г. (2021): Потреба студентів факультету фізичного виховання в обізнаності з питань сталого розвитку. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. № 3 (107). 579 с.

¹⁴⁶⁹ Цигура, Г. (2020): Діяльність у сфері спорту для сталого розвитку суспільства: зарубіжний досвід. Теорія і методика фізичного виховання і спорту, 1, 112-119.

законодавства; ознайомити слухачів з причинами появи нового напрямку розвитку людства – сталого розвитку; з основними історичними моментами становлення нової парадигми розвитку та діяльністю міжнародних організацій для сприяння переходу якнайбільшої кількості країн світу на шлях сталості. В одній з тем цього ж змістового модуля пояснюються причини залучення освіти і спорту до реалізації цілей сталого розвитку.

Другий змістовий модуль «Діяльність в освіті й спорті для сталого розвитку» є значно більшим за кількістю матеріалу, який розглядається. Він містить теми, присвячені таким екологічним, економічним і соціальним глобальним проблемам людства як: проблема атмосфери й клімату; проблема водних, ґрунтових, енергетичних ресурсів і біорізноманіття; збереження екосистем і рекреаційних ресурсів; життя в урбанізованих екосистемах та баланс урбанізованих і природних екосистем; проблема соціальної і гендерної нерівності, збереження здоров'я, якісної освіти й працевлаштування; збереження миру й справедливості та ін. Обов'язковою складовою цього модуля є вивчення прикладів активної діяльності міжнародних спортивних організацій та європейських спортивних клубів для подолання цих глобальних проблем і сприяння досягненню цілей сталого розвитку.

Особливістю створеного нами курсу є те, що під час його вивчення ми намагаємось показати учасникам освітнього процесу зв'язок галузі фізичної культури і спорту з усіма сімнадцятьма цілями сталого розвитку, чого донині ми не зустрічали в жодному з досліджень. Наведемо окремі приклади.

Зміни клімату, що відбуваються на планеті та які з року в рік ми відчуваємо все більше, мають неабиякий вплив на спортивну галузь¹⁴⁷⁰. Наприклад, відсутність снігового покриву стає проблемою для належного проведення зимових Олімпійських ігор та інших змагань із зимових видів спорту¹⁴⁷¹. Так, у 2022 році через нестачу снігу й високу температуру повітря організаторам етапу Кубка світу з біатлону (Австралія) довелося зменшити довжину кіл у чоловічому спринті; було скасовано один з етапів Кубка світу з гірськолижного спорту (Швейцарія, Італія, Австралія) та змагання з жіночого слалому (Хорватія); скасовано етапи Кубка світу з лижного скікросу (Франція). І таких прикладів є вже досить багато.

На відсутність природного снігового покриву спорт відповідає створенням штучного, що не є економічним і створює додаткові проблеми зі зворотним впливом як на клімат, так і на інші складові біосфери. Це полягає в тому, що для створення штучного снігового покриву і його підтримки потрібна робота потужних снігових гармат, які використовують велику кількість енергії та створюють додатковий шум, а також потрібно багато прісної води. Використання додаткової енергії призводить до збільшення парникових газів в атмосфері та її додаткового нагрівання; прісна вода є дефіцитом в багатьох країнах світу; тривалий шум снігових гармат негативно впливає на види, які населяють природні екосистеми і призводить до збіднення екосистем, що загрожує зменшенням біорізноманіття. Таким чином, успішне функціонування спортивної галузі в майбутньому цілком залежить від досягнення таких Цілей сталого розвитку як: 13. Пом'якшення наслідків зміни клімату, 7. Доступна та чиста енергія, 6. Чиста вода та належні санітарні умови, 15. Захист та відновлення екосистем суші. Щоб зменшити вплив людини на зміни клімату спортивна галузь працює дуже різнопланово. Одним з прикладів є максимальний перехід на електротранспорт і пропаганду його серед своїх вболівальників.

Для успішного виступу на змаганнях спортсмени повинні неабияк слідкувати за своїм здоров'ям, яке залежить від дуже багатьох чинників, а тому й від багатьох цілей сталого розвитку, зокрема й від Цілі 3. Міцне здоров'я і благополуччя. Наприклад, такий кліматичний чинник як показник температури повітря має неабиякий вплив на здоров'я спортсменів, адже часто змагання відбуваються за умов надто високих температур

¹⁴⁷⁰ Wilby, R. L., Orr, M., Depledge, D., Giulianotti, R., Havenith, G., Kenyon, J. A., Matthews, T. K. R., Mears, S. A., Mullan, D. J., & Taylor, L. (2023): The impacts of sport emissions on climate: Measurement, mitigation, and making a difference. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1519, 20-33.

¹⁴⁷¹ Sustainability for All. (2022): Чому зимові Олімпійські ігри проводяться в місцях з мінімальною кількістю снігу? *Sustainability for All*. January 12, 2022.

повітря¹⁴⁷². Варто згадати чемпіонат світу з футболу у 1994 році в США, коли температура сягнула 46⁰С; чемпіонат світу з футболу у 2022 році в Катарі, коли через спеку не тільки стадіони обладнали штучним кондиціонуванням, а й перенесли змагання на листопад і грудень; гран-прі Формули-1 в Далласі у 1984 році, коли через сильну спеку (понад 40⁰С) плавилась новозбудована траса; відкритий чемпіонат Австралії з тенісу у 2014 році, коли чотири дні поспіль температура повітря була вищою 40⁰С й гравці втрачали свідомість і т.д. В останні роки такі періоди високих температур зустрічаються набагато частіше. Небезпечними для здоров'я є також активні заняття спортом за умов забрудненого повітря. Яскравим прикладом є Олімпійські ігри в Пекіні у 2008 році, коли місто було вкрите густою хмарою смогу, з чим влада намагалася боротися різними методами. Остаточо ця проблема забруднення повітря так і не була вирішена, і спортсменів попереджали про можливі проблеми з дихальними шляхами¹⁴⁷³. Все це має зв'язок з Ціллю 13. Пом'якшення наслідків зміни клімату.

Також здоров'я спортсменів, як і кожної людини, залежить від стану водних ресурсів планети, а це не що інше, як Ціль 6. Чиста вода та належні санітарні. Зокрема, від якості питної води та якості поверхневих вод залежить здоров'я спортсменів та їх успіх на змаганнях. Яскравим прикладом є Олімпіада в Ріо-де-Жанейро у 2016 році, коли змагання з вітрильного спорту, веслування, плавання та триатлону відбувалися у водоймах з надзвичайно великим забрудненням патогенною мікрофлорою та вірусами (поверхневі води бухти Гуанабара та лагуни Родрігу-ді-Фрейташ були занадто забруднені внаслідок скидання неочищених стічних вод), і ВООЗ всім спортсменам радила надягати додаткову екіпіровку, щоб захистити шкіру від попадання води, не ковтати воду та звести до мінімуму час перебування у воді.

Забруднення водойм сміттям, пластиком нафтопродуктами, радіоактивними відходами, хімічними речовинами, стічними водами, до якого причетний кожен житель планети, негативно впливає не тільки на здоров'я людей, а й на морську й річкову біоту. Вона масово гине від таких впливів, внаслідок чого збіднюється видове біорізноманіття водних екосистем (зв'язок з Ціллю 14. Збереження морських ресурсів)¹⁴⁷⁴. Якщо ж взяти до уваги, що в деяких країнах світу основний харчовий раціон складається з морських продуктів, то за умови забруднення водойми, морські продукти будуть небезпечними для вживання через вміст мікропластику, важких металів (ртуть, свинець, кадмій, цинк), радіоактивних та інших токсичних речовин¹⁴⁷⁵ (зв'язок з Ціллю 3. Міцне здоров'я і благополуччя). Зараз спортсмени, які змагаються з водних видів спорту, активно закликають весь світ боротися із забрудненням океанів для збереження природи¹⁴⁷⁶.

Для кожного спортсмена важливим є здорове харчування. Якість харчових продуктів залежить від якості й структури ґрунту, яка початково формується ґрунтовою біотою. Тому важливо пам'ятати, що руйнування і забруднення ґрунтів є недопустимим. В сучасних умовах активного розвитку таких видів спорту як авто- й мотоспорт, змагання відбуваються

¹⁴⁷² BBC News (2015): Яка температура занадто спекотна для спортсменів, 26 лютого 2015.

Çalik Fehmi, Geri Serdar (2022): Effects of global climate changes on sports and athletes. *Sports Medicine Journal / Medicina Sportivă*. 2022, 18.1.

¹⁴⁷³ Michael Stittle (2008): CTVNEWS. Thick smog over Beijing concerns Olympians. August 3, 2008.

Emma Graham-Harrison (2008): Reuters. Even with "blue skies", is Beijing's air safe? July 31, 2008.

¹⁴⁷⁴ Panti, C., Bains, M., Lusher, A., Hernandez-Milan, G., Bravo Rebolledo, E. L., Unger, B., Syberg, K., Simmonds, M. P., Fossi, M. C. (2019): Marine litter: One of the major threats for marine mammals. Outcomes from the European Cetacean Society workshop. *Environmental Pollution* 247, 72-79.

¹⁴⁷⁵ Landrigan, P. J., Stegeman, J. J., Fleming, L. E., Allemand, D., Anderson, D. M., Backer, L. C., Brucker-Davis, F., Chevalier, N., Corra, L., Czerucka, D., Bottein, M-YD., Demeneix, B., Depledge, M., Deheyn, D. D., Dorman, C. J., Fénichel, P., Fisher, S., Gaill, F., Galgani, F., Gaze, W. H., Giuliano, L., Grandjean, P., Hahn, M. E., Hamdoun, A., Hess, P., Judson, B., Laborde, A., McGlade, J., Mu, J., Mustapha, A., Neira, M., Noble, R. T., Pedrotti, M. L., Reddy, C., Rocklöv, J., Scharler, U. M., Shanmugam, H., Taghian, G., van de Water, JAJM, Vezzulli, L., Weihe, P., Zeka, A., Raps, H., Rampal, P. (2020): Human Health and Ocean Pollution. *Annals of Global Health*. 2020; 86 (1), 151, 1-64.

¹⁴⁷⁶ Sport – a “game-changer” for ocean health. (2022): IOS News. Sustainability, 01 Jul 2022.

не тільки на відповідно побудованих трасах, а й в природних екосистемах. А це має руйнівний і незворотний вплив на екосистеми в цілому. Одним з таких прикладів є серія ралі Дакар у Чилі, коли було знищено цінні археологічні знахідки¹⁴⁷⁷. Аналогічним прикладом зухвалості є мотоциклетні змагання з ендуро, які останнім часом практикуються в українських Карпатах. Очевидно, організатори й самі учасники є необізнаними з наслідками таких змагань – ерозією ґрунтового покриву, забрудненням і руйнуванням природних екосистем, знищенням окремих видів¹⁴⁷⁸. В Європі змагання з використанням транспорту в природних екосистемах регламентуються відповідним законодавством, в Україні, на жаль, такого не спостерігаємо. Отже, маємо зв'язок спорту з такою Ціллю сталого розвитку як 15. Захист та відновлення екосистем суші.

Якість ґрунтів погіршується внаслідок забруднення токсичними речовинами не тільки через активне використання транспорту та неправильне ведення сільського господарства, а й внаслідок різних видів людської діяльності, зокрема неналежної утилізації сміття. Це зараз є однією з глобальних проблем людства, яка також стосується і спортивної галузі. Так, всі змагання, особливо масштабні, супроводжуються накопиченням великої кількості сміття, яке з'являється після відвідування спортивних подій вболівальниками. Це має негативний вплив як на стан природних та урбоекосистем, так і на здоров'я людини (зв'язок з Цілями 3. Міцне здоров'я і благополуччя, 6. Чиста вода та належні санітарні умови, 15. Захист та відновлення екосистем суші, 14. Збереження морських ресурсів). Тому спорт під час організації спортивних заходів та інших взаємодій з громадами в країнах Європейського Союзу, Великій Британії, Канаді, США та ін. активно закликає всіх бути відповідальними споживачами, купувати тільки ті речі, які потрібні для користування, не купувати надлишок продуктів харчування, сортувати сміття (зв'язок з Цілями 11. Сталий розвиток міст і громад та 12. Відповідальне споживання та виробництво). Адже чим більше ми споживаємо товарів та послуг, тим більше накопичуємо сміття, використовуємо викопного палива і збільшуємо вуглецевий слід, чим стимулюємо зміни клімату¹⁴⁷⁹.

Спортивна галузь активно співпрацює з екологами з питань збереження біорізноманіття. Наприклад, всесвітньо відомою є програма Олімпійського лісу,¹⁴⁸⁰ а найпопулярніше серед спортсменів – насадження рослинності навколо спортивних кампусів. Це формує розуміння надзвичайній ролі кожного живого організму на планеті й орієнтує фахівців фізичної культури і спорту на бережне ставлення до живої природи. Адже існує багато видів рухової діяльності та видів спорту, які використовують для своїх потреб природні екосистеми або рекреаційні ресурси в межах урбоекосистем. Тому до такого аспекту як об'єкти живої природи потрібно ставитися з особливою відповідальністю – як під час будівництва спортивних парків, так і під час організації різних фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів. А це прямий зв'язок з Цілями 11. Сталий розвиток міст і громад, 13. Пом'якшення наслідків зміни клімату, 14. Збереження морських ресурсів, 15. Захист та відновлення екосистем суші.

Оригінальним рішенням у спортивній галузі є використання зелених дахів та зелених стін деякими спортивними клубами. Це дещо насичує урбанізовані екосистеми природними видами. А додаткове використання навколо спортивних споруд зелених парків дозволяє збалансувати урбанізовану екосистему й зробити її більш сприятливою для перебування людини. Адже всім відомий позитивний вплив природних об'єктів на здоров'я та загальне самопочуття людини (зв'язок з цілями 3. Міцне здоров'я і благополуччя, 9. Промисловість,

¹⁴⁷⁷ Kalazich, F. (2018): Forum: State-consented destruction of archaeological sites: the Dakar rally in northern Chile (2009-2015). AP: Online Journal in Public Archaeology, 2018, 7, 33.

¹⁴⁷⁸ ZAXID.NET. Поліція розслідує перегони мотоциклістів по гірських річках на Закарпатті.

¹⁴⁷⁹ Tufail, H. S., Yaqub, R. M. S., Alsuhaibani, A. M., Ramzan, S., Shahid, A. U., S. Refat, M. (2022): Consumers' Purchase Intention of Suboptimal Food Using Behavioral Reasoning Theory: A Food Waste Reduction Strategy. Sustainability, 2022, 14, 8905.

¹⁴⁸⁰ IOC reveals details of its "Olympic Forest" project. (2021): IOS News. Sustainability, 17 Jun 2021.

інновації та інфраструктура, 11. Сталий розвиток міст і громад, 15. Захист та відновлення екосистем суші, 17. Партнерство заради сталого розвитку).

Одним з прикладів природоорієнтованих рішень у професійному спорті є Олімпійські ігри в Ліллекхаммері у 1994 році. Усі майданчики в Олімпійському парку Ліллекхаммер були побудовані з врахуванням відповідального ставлення до навколишнього середовища. Вони використовують систему управління навколишнім середовищем під назвою Еко-Маяк Норвегії – в її основі екологічні аспекти енергетики, відходів, транспорту, закупівель та робочого середовища. «Зелені ідеї» Ігор були втілені завдяки більш ніж 20 проєктам сталого розвитку: насадження олімпійських лісів; контроль якості повітря та води, використання біорозкладного одноразового посуду; виготовлення медалей переважно з натурального каменю; виготовлення інформаційних матеріалів з вторинно переробленого паперу, будівництво спортивних споруд з врахуванням чинників навколишнього середовища і подальшим активним використанням після завершення Ігор, надання місцевим школам навчальних матеріалів на олімпійську тематику щодо екологічної роботи, інформування громадян країни про всі екологічні дії¹⁴⁸¹.

Протилежним прикладом цинічного знищення природи є організація Олімпійських ігор у Сочі у 2014 році. Екологи вказують на знищення природних комплексів уздовж узбережжя Імеретинської низовини, як природний комплекс знищено річку Мзимта, а замість ста місць нересту чорноморського лосося залишилося не більше десяти. Внаслідок будівництва дороги Адлер – Червона Поляна річка Мзимта втратила своє рибогосподарське значення (в ній нерестилося 20% чорноморського лосося, занесеного до Червоної Книги). Знищено близько 3 тисяч гектарів рідкісних лісів зі значною часткою тиса та самшиту, знищено міграційні шляхи ведмедів та турів¹⁴⁸².

Дуже популярною у спортивній галузі за кордоном є також тема енергоменеджменту, коли будівництво нових спортивних стадіонів, модернізація вже наявних спортивних містечок і споруд відбувається за принципом енергоефективності – використовуються сонячні колектори, енергоощадні лампи освітлення, лампи з датчиками руху, кінетична плитка тощо. Це дозволяє сприяти вирішенню таких Цілей сталого розвитку як: 7. Доступна та чиста енергія; 8. Гідна праця та економічне зростання; 9. Промисловість, інновації та інфраструктура; 11. Сталий розвиток міст і громад; 12. Відповідальне споживання та виробництво, 17. Партнерство заради сталого розвитку).

Унікальним прикладом природоорієнтованого рішення є будівництво в центрі Копенгагена сміттєпереробного заводу з гірськолижним спуском на даху. Слід зазначити, що завод збудований за спеціальною технологією і не дає токсичних викидів в атмосферу. Це дозволяє вирішити зразу кілька проблем, орієнтованих на відповідні цілі сталого розвитку: зменшення сміття, отримання енергії, підтримка здоров'я населення¹⁴⁸³.

Навчання принципам раціонального використання природних ресурсів дозволяє опосередковано сприяти вирішенню таких цілей сталого розвитку як 1. Подолання бідності та 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства. А професійний спорт в деяких країнах світу має пряме відношення до розв'язання цих цілей – прикладом є розвиток футбольного руху в Бразилії, що дозволяє рятувати від бідності й голоду багатьох бразильських підлітків, залучаючи їх до лав професійного спорту¹⁴⁸⁴.

¹⁴⁸¹ International Olympic Committee. (2014): Lillehammer 1994 set the stage for sustainable Games legacies. 07 Jan 2014.

¹⁴⁸² Евлалія Самедова (2014): Олимпиада-2014 дала старт уничтожению биоразнообразия в России. 31. 01. 2014.

¹⁴⁸³ The incinerator and the ski slope tackling waste – BBC News. (2019): 4 October 2019.

¹⁴⁸⁴ Uehara, L., Falcous, M., Button, C., Davids, K., Araújo, D., de Paula, A. R., Saunders, J. (2021): The Poor "Wealth" of Brazilian Football: How Poverty May Shape Skill and Expertise of Players. Front Sports Act Living. 2021 Mar 11; 3: 635241.

Характерними для фізичної культури й спорту є питання гендерної та соціальної рівності й партнерства. Вони широко досліджуються і обговорюються науковцями¹⁴⁸⁵. Особливого розвитку останнім часом набуває паралімпійський спорт, який дозволяє говорити про скорочення соціальної нерівності в спорті¹⁴⁸⁶. Так спорт може сприяти вирішенню таких Цілей сталого розвитку як 5. Гендерна рівність, 10. Скорочення нерівності, 17. Партнерство заради сталого розвитку).

І безумовно, кожна тема дисципліни «Сталий розвиток у фізичній культурі і спорті» – це про таку ціль сталого розвитку як 4. Якісна освіта.

Хорошим підґрунтям для розгляду всіх згаданих питань є Олімпійська Хартія та олімпійські цінності. Адже у завданнях Міжнародного олімпійського комітету які прописані в Олімпійській хартії, зокрема, зазначено:

«протидіяти будь-якій формі дискримінації»;

«заохочувати й підтримувати просування жінок у спорті на всіх рівнях та у всіх структурах з метою домогтися здійснення принципу рівності чоловіків і жінок»;

«заохочувати й підтримувати заходи щодо медичного обслуговування та здоров'я атлетів»;

«заохочувати й підтримувати розвиток спорту для всіх»;

«заохочувати й підтримувати відповідальний підхід до проблем охорони навколишнього середовища, сприяти сталому розвитку в спорті та вимагати, щоб Олімпійські ігри проводилися відповідно до цих принципів»;

«заохочувати й підтримувати ініціативи, що об'єднують спорт з культурою та освітою»;

«співпрацювати з відповідними суспільними й приватними організаціями й органами для того, щоб поставити спорт на службу людства, сприяючи тим самим боротьбі за мир»¹⁴⁸⁷.

Питання миру для професійного спорту взагалі є унікальним (ціль 16. Мир, справедливість та сильні інститути). І хоча світ побачив згуртованість спорту у боротьбі за мир тільки після трагічних подій 24 лютого 2022 року, коли російська федерація здійснила повномасштабне вторгнення в незалежну Україну, це буде тими безпечеліційними прикладами підтримки миру в Україні й українських спортсменів, які увійдуть в історію багатьох країн. Так, із закликами підтримати Україну й зупинити терористичну війну путіна виступили спортсмени і спортивні команди багатьох видів спорту з різних країн Європи і світу: Польщі, Чехії, Швеції, Португалії, Великої Британії, Литви, США, Канади, Італії, Нідерландів та багатьох інших. Спортсмени відмовлялися грати з російськими командами та їхати на змагання до росії. Так, одним з перших прикладів підтримки України була відмова збірної Польщі з футболу грати проти росіян у відбірковому матчі Чемпіонату світу-2022¹⁴⁸⁸.

¹⁴⁸⁵ Eime, R., Charity, M., Foley, B. C., Fowlie, J., Reece, L. J. (2021): Gender inclusive sporting environments: the proportion of women in non-player roles over recent years. *BMC Sports Science, Medicine and Rehabilitation*, 2021, 13.

Kempe-Bergman, M., Larsson, H., Redelius, K. (2020): The sceptic, the cynic, the women's rights advocate and the constructionist: male leaders and coaches on gender equity in sport. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 2020, 12, 333-347.

Kohut, I., Marynych, V., & Chebanova, K. (2021): Methodological and Methodical Support for the Organization of an Inclusive Educational and Training Process for Athletes with Disabilities in Karate. *Physical Education Theory and Methodology*, 2021, 21 (2), 121-128.

Orikhovska, A., Andrieieva, O., Kashuba, V., Lazarieva, O., Lytvynenko, Y., Kirichenko, V., Arefyiev, V., & Khrypko, I. (2020): Social Integration of Hearing-Impaired Students by Means of Health-Enhancing and Recreational Activities. *Physical Education Theory and Methodology*, 2020, 20 (2), 86-94.

¹⁴⁸⁶ Foster, R., Fitzgerald, H., & Stride, A. (2019): The socialization and participation of Deaflympians in sport. *Sport in Society*, 2019, 22, 12, 1904-1918.

Goh, C. L. (2020): To what extent does the Paralympic Games promote the integration of disabled persons into society? *The International Sports Law Journal*, 2020, 20, 36-54.

¹⁴⁸⁷ Міжнародний олімпійський комітет. (2019): Олімпійська хартія. Чинна з 26 червня 2019 року.

¹⁴⁸⁸ Інформаційне агентство УНІАН. (2022): Збірна Польщі з футболу відмовилася грати проти росіян в матчі відбору на ЧС-2022.

Іншим яскравим прикладом була підтримка українського нападника «Бенфіки» Романа Яремчука під час матчу Чемпіонату Португалії у Лісабоні 27 лютого 2022 року¹⁴⁸⁹. Й таких прикладів можна наводити дуже багато, проте міжнародні спортивні організації не дуже поспішали вводити санкції проти спортсменів росії й білорусі. До середини 2022 року спортивні санкції все ж таки запровадили понад 100 міжнародних федерацій та асоціацій¹⁴⁹⁰.

Таким чином, галузь фізичної культури і спорту має зв'язок з усіма сімнадцятьма цілями сталого розвитку. Вивчення дисципліни «Сталий розвиток у фізичній культурі і спорті», яку було розроблено з врахуванням європейського досвіду спортивної галузі у сприянні досягненню цілей сталого розвитку, дозволить майбутнім фахівцям фізичної культури і спорту (учителям, тренерам, методистам) успішно здійснювати освітню діяльність в інтересах сталого розвитку.

Перспективою подальших досліджень є розширення методичних матеріалів щодо освітньої, спортивної та просвітньої діяльності майбутнього фахівця фізичної культури і спорту з питань сталого розвитку.

Література:

1. Законодавство України. Про освіту: Закон України від 05. 09. 2017 р. № 2145-VII. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Інформаційне агентство УНІАН. (2022): Збірна Польщі з футболу відмовилася грати проти росіян в матчі відбору на ЧС-2022. <https://sport.unian.ua/football/zbirna-polshchiz-futbolu-vidmovilasya-grati-proti-rosiyan-v-matchi-vidboru-na-chs-2022-novini-futbolu-11719231.html>.
3. Міжнародний олімпійський комітет. (2019): Олімпійська хартія. Чинна з 26 червня 2019 року. <https://lasersailing.com.ua/images/olimpic.pdf>.
4. Міністерство освіти і науки України. (2017): Навчальна програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи. Затверджена наказом МОН від 23. 10. 2017 № 1407.
5. Міністерство освіти і науки України. (2019): Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальність 017 Фізичне виховання та спорт, 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/017-Fizkultura.sport-bakalavr.28.07.pdf>.
6. Радіо Свобода. Новини. Спорт. (2022): Гутцайт назвав кількість санкцій у світі проти спортсменів Росії та Білорусі. 11 липня 2022. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-hutzait-sanktsii-sporstmeny-rosia-bilorus/31938041.html>.
7. Фокус. Спорт. Російсько-українська війна. (2022): Овації стоячи. Повний стадіон у Лісабоні підтримав українця Романа Яремчука (відео). 28 лютого 2022. <https://focus.ua/uk/sport/508017-ovacii-stoaya-polnyu-stadion-v-lissabone-podderzhal-ukrainca-romana-yaremchuka-video>
8. ЦИГУРА, Г. (2021): Потреба студентів факультету фізичного виховання в обізнаності з питань сталого розвитку. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021, 3 (107). 579 с. <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2021.03/294-307>.
9. ЦИГУРА, Г. (2020): Діяльність у сфері спорту для сталого розвитку суспільства: зарубіжний досвід. Теорія і методика фізичного виховання і спорту, 1, 112-119. <https://doi.org/10.32652/tmfvs.2022.1.112-119>.

¹⁴⁸⁹ Фокус. Спорт. Російсько-українська війна. (2022): Овації стоячи. Повний стадіон у Лісабоні підтримав українця Романа Яремчука (відео). 28 лютого 2022.

¹⁴⁹⁰ Радіо Свобода. Новини. Спорт. (2022): Гутцайт назвав кількість санкцій у світі проти спортсменів Росії та Білорусі. 11 липня 2022.

10. BBC News (2015): Яка температура занадто спекотна для спортсменів, 26 лютого 2015. https://www.bbc.com/ukrainian/sport/2015/02/150226_too_hot_sport_gch_vc.
11. ÇALIK FEHMI, GERI SERDAR (2022): Effects of global climate changes on sports and athletes. *Sports Medicine Journal/Medicina Sportivâ*. 2022, 18.1.
12. EIME, R., CHARITY, M., FOLEY, B. C., FOWLIE, J., REECE, L. J. (2021): Gender inclusive sporting environments: the proportion of women in non-player roles over recent years. *BMC Sports Science, Medicine and Rehabilitation*, 2021, 13. <https://doi.org/10.1186/s13102-021-00290-4>.
13. FOSTER, R., FITZGERALD, H., & STRIDE, A. (2019): The socialization and participation of Deaflympians in sport. *Sport in Society*, 2019, 22, 12, 1904-1918, <https://doi.org/10.1080/17430437.2018.1530219>.
14. GOH, C. L. (2020): To what extent does the Paralympic Games promote the integration of disabled persons into society? *The International Sports Law Journal*, 2020, 20, 36-54. <https://doi.org/10.1007/s40318-020-00164-w>.
15. GRAHAM-HARRISON EMMA (2008): Reuters. Even with "blue skies", is Beijing's air safe? July 31, 2008. <https://www.reuters.com/article/us-olympics-pollution-idUSPEK28009720080731>.
16. International Olympic Committee. (2014): Lillehammer 1994 set the stage for sustainable Games legacies. 07 Jan 2014. <https://cutt.ly/CWatI3f>.
17. IOC reveals details of its "Olympic Forest" project. (2021):): IOS News. Sustainability, 17 Jun 2021. <https://olympics.com/ioc/news/ioc-reveals-details-of-its-olympic-forest-project>
18. KALAZICH, F. (2018): Forum: State-consented destruction of archaeological sites: the Dakar rally in northern Chile (2009-2015). *AP: Online Journal in Public Archaeology*, 2018, 7, 33. <https://doi.org/10.23914/ap.v7i0.173>.
19. KEMPE-BERGMAN, M., LARSSON, H., REDELIUS, K. (2020): The sceptic, the cynic, the women's rights advocate and the constructionist: male leaders and coaches on gender equity in sport. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 2020, 12, 333-347. <https://doi.org/10.1080/19406940.2020.1767678>.
20. KOHUT, I., MARYNYCH, V., & CHEBANOVA, K. (2021): Methodological and Methodical Support for the Organization of an Inclusive Educational and Training Process for Athletes with Disabilities in Karate. *Physical Education Theory and Methodology*, 2021, 21 (2), 121-128. <https://doi.org/10.17309/tmfv.2021.2.04>.
21. LANDRIGAN, P. J., STEGEMAN, J. J., FLEMING, L. E., ALLEMAND, D., ANDERSON, D. M., BACKER, L. C., BRUCKER-DAVIS, F., CHEVALIER, N., CORRA, L., CZERUCKA, D., BOTTEIN, M-YD., DEMENEIX, B., DEPLEDGE, M., DEHEYN, D. D., DORMAN, C. J., FÉNICHEL, P., FISHER, S., GAILL, F., GALGANI, F., GAZE, W. H., GIULIANO, L., GRANDJEAN, P., HAHN, M. E., HAMDOUN, A., HESS, P., JUDSON, B., LABORDE, A., MCGLADE, J., MU, J., MUSTAPHA, A., NEIRA, M., NOBLE, R. T., PEDROTTI, M. L., REDDY, C., ROCKLÖV, J., SCHARLER, U. M., SHANMUGAM, H., TAGHIAN, G., VAN DE WATER, JAJM, VEZZULLI, L., WEIHE, P., ZEKA, A., RAPS, H., RAMPAL, P. (2020): Human Health and Ocean Pollution. *Annals of Global Health*. 2020; 86 (1), 151, 1-64. <https://doi.org/10.5334/aogh.2831>.
22. ORIKHOVSKA, A., ANDRIEIEVA, O., KASHUBA, V., LAZARIEVA, O., LYTVYENENKO, Y., KIRICHENKO, V., AREFYIEV, V., & KHRYPKO, I. (2020): Social Integration of Hearing-Impaired Students by Means of Health-Enhancing and Recreational Activities. *Physical Education Theory and Methodology*, 2020, 20 (2), 86-94. <https://doi.org/10.17309/tmfv.2020.2.04>.
23. PANTI, C., BAINI, M., LUSHER, A., HERNANDEZ-MILAN, G., BRAVO REBOLLEDO, E. L., UNGER, B., SYBERG, K., SIMMONDS, M. P., FOSSI, M. C. (2019): Marine litter: One of the major threats for marine mammals.

- Outcomes from the European Cetacean Society workshop. *Environmental Pollution* 247, 72-79. <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2019.01.029>.
24. Sport – a “game-changer” for ocean health. (2022): IOS News. Sustainability, 01 Jul 2022. <https://olympics.com/ioc/news/sport-a-game-changer-for-ocean-health>.
 25. STITTLE MICHAEL (2008): CTVNEWS. Thick smog over Beijing concerns Olympians. August 3, 2008. <https://www.ctvnews.ca/thick-smog-over-beijing-concerns-olympians-1.312578>.
 26. Sustainability for All. (2022): Чому зимові Олімпійські ігри проводяться в місцях з мінімальною кількістю снігу? Sustainability for All. January 12, 2022. <https://lamiradacritica.com/uk/stories/13445-why-are-winter-olympics-happening-in-a-place-with-minimal-sn>.
 27. The incinerator and the ski slope tackling waste – BBC News. (2019): 4 October 2019. <https://www.bbc.com/news/business-49877318>.
 28. TUFAIL, H. S., YAQUB, R. M. S., ALSUHAIBANI, A. M., RAMZAN, S., SHAHID, A. U., S. REFAT, M. (2022): Consumers' Purchase Intention of Suboptimal Food Using Behavioral Reasoning Theory: A Food Waste Reduction Strategy. *Sustainability*, 2022, 14, 8905. <https://doi.org/10.3390/su14148905>.
 29. UEHARA, L., FALCOUS, M., BUTTON, C., DAVIDS, K., ARAÚJO, D., DE PAULA, A. R., SAUNDERS, J. (2021): The Poor "Wealth" of Brazilian Football: How Poverty May Shape Skill and Expertise of Players. *Front Sports Act Living*. 2021 Mar 11; 3: 635241. <https://doi.org/10.3389/fspor.2021.635241>.
 30. WILBY, R. L., ORR, M., DEPLEDGE, D., GIULIANOTTI, R., HAVENITH, G., KENYON, J. A., MATTHEWS, T. K. R., MEARS, S. A., MULLAN, D. J., & TAYLOR, L. (2023): The impacts of sport emissions on climate: Measurement, mitigation, and making a difference. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1519, 20-33. <https://doi.org/10.1111/nyas.14925>.
 31. ZAXID.NET. Поліція розслідує перегони мотоциклістів по гірських річках на Закарпатті. https://zaxid.net/politsiya_rozsliduye_katannya_mototsiklistiv_po_girskih_rich_kah_na_zakarpatti_n1552140.
 32. ЕВЛАЛИЯ САМЕДОВА (2014): Олимпиада-2014 дала старт уничтожению биоразнообразия в России. 31. 01. 2014. <https://cutt.ly/o2Vl2xQ>.

3.19. Vira Naida. HISTORICAL PERIODS AND TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF MUSIC EDUCATION OF PODILLIA REGION AT THE END OF XIX – BEGINNING OF THE XX CENTURY

Music education is the important component in the development of personality, and it caused the choice of the topic by the author. On the basis of the studied materials, historical periods have been determined and their peculiarities have been singled out in the article, also the main tendencies of development of music education of Podillia region at the end of XIX – beginning of the XX century have been elucidated. The author characterized basic changes, which experienced music education during the mentioned period. The collected and analyzed materials lie in the national-Ukrainian music educational plane. The history of the formation and development of music pedagogical education is an important part of the general history of pedagogy. Familiarity with its development creates conditions for systematic reproduction of the national historical pedagogical process.

3.20. Inna Pashchenko. CURRENT DEVELOPMENT TRENDS OF MUSIC AND PEDAGOGICAL EDUCATION

The article analyzes theoretical concepts related to the professional development of future music teachers. The significance of the professional orientation of the music teacher as the basis of his pedagogical activity is substantiated. It is noted that musical pedagogy is one of the important branches of pedagogical science, which provides theoretical understanding and practical embodiment in the real being of the reflection of the world in artistic images, the subject of which is the formation and development of personality in the process of musical training, upbringing and education. Interpretations of musical education, musical education and musical development are analyzed. The content of the concept of continuous education is considered. Interrelationships of continuity and perspective in the system of continuous education are followed.

The author presents a number of principles of organizing the music-pedagogical process in the direction of a holistic-synergistic approach, which contribute to the formation and development of the personal and professional qualities of a teacher-musician.

It is proved that the musical-pedagogical process is a metasystem consisting of the system of musical-pedagogical activity of the teacher and educational-musical activity of the student.

3.21. Oleh Samborskyi. FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE PHARMACISTS

The article emphasizes the importance of the professional competence forming of future pharmacists. The concept of competence, professional competence is defined. The components of the pharmacist's professional competence are outlined. It is noted that the professional competence of the future pharmacist should be understood as a qualitative, integrative, professional and personal characteristic, which consists of a set of economic, ethical, social, psychological, professional knowledge, practical skills, theoretical skills, as well as cognitive and creative, creative thinking, ability predict the results of one's professional activity and analyse its consequences.

3.22. Halyna Tsyhura. EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

The article is devoted to highlighting the brief content of the educational course "Sustainable development in physical culture and sports", which was developed taking into account the European experience of the sports industry in advantage to achieve the goals of sustainable development. The purpose of the work: in accordance with the content of the course "Sustainable development in physical culture and sports" to show the logical connection of physical culture and sports with all seventeen goals of sustainable development.

The article states that the discipline "Sustainable development in physical culture and sports" is an optional component of the educational program for bachelors of the specialty 017 "Physical culture and sports" and 014.11 "Secondary education (physical culture) in the field of knowledge 01 "Education / Pedagogy" in T. H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium". It is shown how all seventeen goals of sustainable development can be considered from the standpoint of physical culture and sports. Studying the proposed course "Sustainable development in physical culture and sports" will allow future specialists in physical culture and sports (teachers, trainers, methodologists) to successfully conduct educational activities on the issues of sustainable development.

3.16. Nadiia Lazarovych – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Pedagogical Institute of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

3.17. Iryna Mazur – PhD of Art Studies, Associate Professor, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Khmelnytskyi, Ukraine

3.18. Iryna Munasyanova-Motyash, – PhD in Biology, Associate Professor, Educational and Scientific Institute of Psychology and Social Work of the T. H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium", Chernihiv, Ukraine

Victoriya Dyachenko – PhD in Psychology, Associate Professor, Educational and Scientific Institute of Psychology and Social Work of the T. H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium", Chernihiv, Ukraine

3.19. Vira Naida – PhD of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Khmelnytskyi, Ukraine

3.20. Inna Pashchenko – PhD of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol, Ukraine

3.21. Oleh Samborskyi – PhD of Pharmaceutical Sciences, Associate Professor, Ivano-Frankivsk National Medical University, Ivano-Frankivsk, Ukraine

3.22. Halyna Tsyhura – PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor, T. G. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium", Chernihiv, Ukraine